

CAROLINE &

M

Om selvoplevelse og samspil i en familie med to adopterede søskendebørn – og om, hvilken inspiration der ligger bag det terapeutiske arbejde

I de senere år har der været en frugtbart diskussion om samtænkningen af det individualpsykologiske og det familiesystemiske område. Diskussionen har mange navne og mange niveauer: udviklingspsykologiens plads i familierapeutisk sammenhæng, subjektiviteten i familiesystemet, barnets stemme i familierapien osv.

Et af diskussionens omdrejningspunkter er, hvordan vi kan fange det individuelle, subjektive og særlige inden for en tænkemåde, der lader sig integrere i familierapiens relationelle synsmåde. Ikke mindst når vi har med børn at gøre, har vi brug for at forstå de enkelte individer med deres særlige måder at opleve og spille sammen på i en udviklingsmæssig ramme for mere

MODELFOTOS

præcist at kunne møde dem. I terapeutisk praksis må vi derfor fastholde interessen for det, der sker i individet – og her tænker vi særligt på det affektive og oplevelsesmæssige – uden at tabe det, der sker mellem individerne.

Vi er især inspireret af tankerne i Johnsen, Sundet og Torsteinssons "Samspil og selvoplevelse". Bogen viser netop, hvordan det udviklingspsykologiske tema ikke som hidtil forbliver i et ydre forhold til en relationel forståelse af familien, men lader sig samtænke heri. Det er især med Sterns teori om selvets udvikling, at vi har et tankesæt, som muliggør denne samtænkning. Stern kombinerer med sit selv-begreb den subjektive selvoplevelses udvikling med udviklingen af udvekslingsformer og fællesskaberfaringer mellem individerne. Hermed får vi mulighed for at fange, hvordan det enkelte subjekts perspektiv, affektivitet og selvornemmelse udspiller sig i fællesskaberfaringerne – i intersubjektiviteten.

Om familien

I det følgende vil vi fortælle to terapeutfiktioner om en familie, vi har arbejdet med. Disse skal ses som fragmenter af praksis, der skal illustrere, hvordan vi har kunnet bruge ovenstående inspiration i arbejdet. Med 'terapeutfiktioner' menes kliniske anekdoter om terapeutisk praksis fortalt af de deltagende terapeuter. Der er naturligvis mange andre måder, man kunne have forstået familien på end ud fra Sterns teori. Vi har bl.a. også brugt Bowlbys tilknytningsteoretiske begreber. Det overordnede for os har

været i det daglige praktiske arbejde at få nye indfaldsvinkler til at præcisere og nuancere, hvad der er på færde i relationerne mellem de enkelte familiemedlemmer.

Familien består af to sent adopterede børn og deres adoptivforældre. Børnene er et søskendepar på henholdsvis fem og seks år. De har været i Danmark i ca. et år, da vi møder dem. Det er den femårige pige Caroline, der udviser problemer, mens storebroderen Martin er faldet godt til. Ud fra en tilknytningsteoretisk referenceramme kan man karakterisere Carolines tilknytningsmønster som værende afvisende/undvigende, hvilket bevirker, at forældrene til tider har været på grænsen til desperation og fortvivlelse.

Vi ser denne families situation som et eksempel, hvor problemstillingen subjektivitet og samspil i særlig grad bliver sat på spidsen: To børn med hver deres særlige subjektive erfaringer og reaktionsmåder i gang med at udvikle relationer til to forældre med hver deres subjektivitet. Sammen skal de indgå i et familiesystem og udvikle de affektive bånd og relationsmønstre, der får familiesystemet til at hænge sammen og de enkelte individer til at trives.

1) Fiktion og virkelighed

Denne morgen kommer forældrene alene til samtale hos os. Faderen virker oprevet og fortæller, at han har meget svært ved at håndtere, at Caroline lyver. Nu til morgen har han netop oplevet, at hun gjorde det igen. Det første, Caroline højlydt meddelte børnehaven i dag, var: "Far kørte en kat over på vej til børnehaven!" Det gør ham irriteret, for det passer jo ikke. Godt nok havde de på vej til børnehaven set en kat i vejkanten, og de havde talt om den, men hvordan kunne det føre til, at hun spandt sådan en historie? Behøvede hun virkelig at lyve for at gøre sig interessant og få opmærksomhed?

► ► ► Moderen har for nylig oplevet en lignende situation. En eftermiddag var Caroline gået ud fra børnehaven og begyndt at spadsere hen ad fortovet. Her blev hun mødt af en mor til et andet barn, som forundret spurgte hende: "Hvad laver du her, Caroline?" Herpå svarede hun: "Jeg skal gå alene hjem!" Denne mor tog Caroline med tilbage til børnehaven og fortalte om episoden til lederen, der blev urolig over, at pigen kunne finde på sådan noget, og derfor fortalte Carolines mor om hændelsen. – En anden dag, da moderen var kommet ned i børnehaven, havde pædagogen sagt: "Caroline har fortalt, at I skal i Tivoli i dag. Det lyder vel nok dejligt." Moderen må igen konstatere, at der heller ikke var nogen sandhed i denne historie – det var ikke engang på tale.

For at hjælpe forældrene til at forstå, hvordan Carolines "fantastiske" historiefortællinger kan relateres til hendes selvoplevelse og samspilsformer, forholder vi os undersøgende over for, hvad det er for nogle muligheder, som Caroline i kraft af sine fortællinger indbyder til. Ud fra Sterns narrative tilgang er historier en måde at repræsentere erfaringer på, men også en måde at løse spændinger og dilemmaer. Når Caroline således fortæller sine historier, siger de også noget om hendes intention, identitet og følelser. Og netop hendes følelser spiller en central rolle for den personlige mening, hun knytter til disse historier og til den plads, de får i hendes selvoplevelse. Dermed handler Carolines historier ikke blot om at

blive set af andre, men også om, at hun "ser" sig selv.

En lidt anden historie

I forhold til tilknytningen ser vi det som afgørende at støtte forældrene i at nuancere og omformulere, hvad man kan lægge i, at Caroline taler usandt. Derfor retter vi fokus på, hvordan deres egne grundlæggende familiepræmisser har betydning for, at de definerer datterens historier som løgn, hvilket følgelig skaber særlige affekter i familierelationerne.

Vi udforsker forældrenes oplevelse af dem selv og deres umiddelbare følelsesmæssige reaktioner i forbindelse med datterens "løgnehistorier". Det viser sig, at det især er faderen, der oplever disse som et stort problem – han er bestemt ikke til "nødløgne". I forlængelse heraf opstår et billede af en familiepræmis om ærlighed, hæderlighed, om at man er til at regne med. Denne familiepræmis, hvor følelserne i vidt omfang er underlagt fornuftens kontrol, giver mening for begge forældre. Ved at sætte Carolines symptomatiske historiefortællinger i relation til en central præmis har forældrene således udvidet deres opfattelse af deres egne reaktioner på symptomet.

Herefter begynder forældrene at fortælle en lidt anden historie om Caroline – hvor noget af baggrunden for det forsøg på styring og kontrol, hun udviser igennem sine historier, kan ses som udtryk for, hvad hun er utryg ved og angst for, men også hvad

hun drømmer om og ønsker sig i den virkelighed, som hun nu befinder sig i. Dette er hun ikke i stand til at udtrykke direkte, hvorfor hendes "krampagtige" fortællinger er hendes bedste strategi for at "holde på sig selv" og prøve at få kontrol over sine erfaringer. De tre historier, som Caroline har fortalt, ser vi i metaforisk forstand kunne repræsentere den psykiske tilstand, hun befinder sig i. Historierne kan ses som et udtryk for, at hun er i færd med at omorganisere sig selv:

Historien om katten, der blev kørt over på vej til børnehaven kan i metaforisk betydning ses som en beskrivelse, hvor Caroline anvender historiske fragmenter som repræsentation af hendes oplevelser. Det fortælles, at Carolines biologiske mor blev kørt over af en lastbil, da Caroline var tæt på treårsalderen. Denne tragiske episode står skarpt i pigens følelsesmæssige erindring. Carolines historie: "Far kørte en kat over på vej til børnehaven" kan således ses som udtryk for, hvordan hun præsenterer sine erindrede følelser i en narrativ form. Akkurat som Stern i forbindelse med det emergente selv beskriver, at vitalitetsaffekterne ledsager enhver erfaring og oplevelse, sådan popper Carolines fortid op som følelsesmæssige erindringer, der integreres i hendes omorganisering af sig selv. På lignende vis kan Carolines historie: "Jeg skal gå alene hjem" være

metafor for, at hun har følt sig alene og til stadighed kan have den følelse, at hun skal klare tingene selv. Endelig kan historien: "Vi skal i Tivoli i dag" ses som et metaforisk udtryk for erindringer om familieidyl og håbet om at genskabe den.

Omorganisering

Den selvoplevelse, Stern fremhæver i forbindelse med "det emergente selv", er en 'déjà vu'-lignende oplevelse eller en oplevelse af korrespondance og velkendthed. For Caroline indebærer adoptionen en periode med om- og nyorganisering og forandring i forhold til psykologiske, sociale og kulturelle forhold. Temaer og dilemmaer i forholdet mellem det kendte og ukendte, det gamle og det nye, må derfor kunne tænkes at være centrale for hende i denne fase. Man må regne med, at det er omformede selvoplevelser, der bryder frem gennem hendes historiefortællinger, og at de er mere affektivt ladede og helhedsprægede end det, der verbaliseres.

Perioden er kendetegnet ved en følelse eller oplevelse af anspændthed og uro, hvilket i høj grad stemmer overens med den generelle beskrivelse af Carolines omstillingsreaktioner.

Omorganiseringsprocesserne knytter sig bl.a. til livstemaer som autonomi og afhængighed, nærhed og afstand samt tillid og kontrol. Med det emer-

gente selv som billede udformer og viser Caroline disse temaer indirekte i kraft af sine handlinger og historier. For forældrene består udfordringen i at fornemme, hvordan de kan hjælpe deres datter med at regulere hendes affekttilstande uden at bryde hendes umiddelbare behov for autonomi og styring og uden at afvise hendes udspil. De må forstå, at denne regulering ikke kommer indefra hos Caroline selv, men udvikles i samspillet mellem dem og datteren. Det er noget, som de må strides om i utallige situationer i dagligdagen og støttes i igennem familierapien.

I systemstrukturel betydning skal de således påtage sig forældreautoriteten. Forældrene må finde den svære balance mellem at sætte strukturerende rammer og realistiske forventninger og samtidig være afventende på Carolines tempo på det følelsesmæssige plan og tone sig ind på hendes affektive udspil, som de bl.a. giver sig til udtryk i historierne.

2) Narrativ identitet

I vores næste terapeutfiktion møder alle fire familiemedlemmer op til samtale en eftermiddag. Behandlingsarbejdet tager her udgangspunkt i den proces, det er at skabe en fælles familiehistorie.

Under familiens entré er en småsnakken i gang om dagens begivenheder i børnehaven. Især Martin er optaget af at fortælle. Selv om Caroline småsnakker på lige fod med de øvrige familie-

medlemmer, da de ankommer, virker hun alligevel "på vagt". Vi fornemmer ansatsen til anspændthed og uro i kroppen på hende. Det er, som om hun er klar over, at noget er på færde, der vedrører hende. Forskellen mellem Carolines vagtsomme/afvisende adfærd og Martins umiddelbarhed i samspillet er set før i det terapeutiske forløb, hvor børnene har været involveret.

Udfordringen for os bliver, hvordan vi kan kommunikere med Caroline om et så følsomt emne, som "hvad hun har med i bagagen", når hun er konstant

► ► ► afvisende. En afgørende faktor i dette behandlingsarbejde er *tiden*. Som Astri Johnsen udtrykker det, følger fortid, nutid og fremtid hinanden som perler på en snor, men påvirker og skaber også hinanden. Samtidig sætter tiden sig spor gennem de hændelser, som finder sted, og fortolkningen af og meningen med disse hændelser skabes eller formes i fællesskab i en social interaktion. For Caroline betyder det, at hun kan blive i stand til at bruge sine

tidligere erfaringer på en mere positiv måde, hvis der skabes bro mellem hendes tidligere oplevelser og oplevelsesmåder og hendes nuværende liv i adoptivfamilien. I dette brobygningsarbejde viser det sig, at Martins og Carolines forskellighed rummer et vigtigt potentiale.

I denne samtale er Carolines/ børnenes narrative selvområde omdrejningspunktet. Vi vurderer, at det handler om gennem en gradvis gentilnærmelsesproces eller genfortælling at give stemme til erfaringer med tidligere omsorgspersoner, som hun indtil nu ikke har kunne tackle på bedre vis end at lukke af for dem. Caroline har oplevet gentagne tab af tilknytningsfigurer i løbet af de første leveår: sin biologiske mor og bedsteforældre, senere personalet på børnehjemmet. Gentilnærmelsesprocessen indebærer ikke så meget, at hun holder op med at tænke på og være følelsesmæssigt påvirket af disse tab. Men Caroline oplever den uforudsigelighed og tilfældighed, der er forbundet med tilknytningsfigurers kommen og gåen i hendes liv, som smertefuld og meningsløs. Målet i processen er derfor, at hun gradvis erkender, hvordan hun har oplevet tabene, så at hun kan skabe mening i hændelsesforløbene og forbinde dem med hendes aktuelle erfaringer.

Yderligere fremelsker vi de positive fragmenter af tidligere tilknytningsrelationer for at styrke Carolines selvbilgede som en pige, det er værd at elske og passe på. Hertil hører, at adoptivforældrenes "dukken op på arenaen" skal gøres meningsfuld for Caroline og hendes bror. Forudsætningen for, at denne historie kan udfoldes, er blandt andet, at hendes tidligere måder at opleve tingene på ikke ignoreres eller benægtes, men anerkendes og inddrages som et element i hendes bestræbelser på at forstå sig selv og sin omverden. Forældrene har den udfordring at vise Caroline, at de er uafhængige, men ikke distancerede fra hendes følelsesmæssige erfaringer. I den proces er det vigtigt at understrege det affektive hos både Caroline og forældrene.

Fremkaldt ledsager

Ledsaget af børnenes tegninger kredser samtalen om børnenes tidlige leveår, hvor de boede hos deres bedsteforældre, og hvor deres biologiske mor jævnligt kom på besøg. Som det fremgår af børnenes beretning, dukkede deres biologiske far sporadisk op. Fra terapeutisk hold spørges her ind til *samværet* med de respektive omsorgsfigurer. De positive affektive fragmenter af disse tidligere tilknytningsrelationer kan illustreres ved følgende udsagn:

"... Når mama var på besøg, løb vi nogle gange op på loftet og sov i sengen sammen med hende. Så snakkede vi". (Martin)

"... Om aftenen sad vi foran kaminen, og så fortalte bedstefar historier. Han var god til at fortælle historier." (Martin)

“... Jeg (Martin) syntes, det var sjovt at hjælpe bedstefar med at passe koen og geden.”

“... Engang da papa slog på mama, så slog jeg (Caroline) bare på papa. Han var dum.”

Følgende udsagn kan illustrere det affektive med henblik på at skabe mening og sammenhæng i forhold til adoptivforældrenes pludselige opduken:

“... Da jeg (mor) om morgenen åbnede brevet og så billedet af jer for første gang, blev jeg så glad, at jeg løb rundt i hele huset og råbte HURRA.”

“... Da mor ringede til mig (far) på arbejdet og fortalte mig om brevet, kørte jeg hjem med det samme. Jeg var så spændt, at jeg ikke kunne vente et øjeblik på at se billedet af jer. Jeg syntes, at I så rigtig søde ud, og jeg kunne godt lide, at Martin holdt armen rundt om Caroline.”

Martin reagerer umiddelbart ved glædestrålende at gå hen til sine forældre og lægge armene om halsen på dem. Caroline bliver siddende på sin stol. Farveblyanterne har hun imidlertid lagt fra sig på bordet. Hendes blik, som ellers så ofte er undvigende, er nu intenst rettet mod Martin og forældrene. Det er karakteristisk, at Martin går forrest i at udfolde fortællingerne, medens Caroline er afvisende over for at fortælle. Hun sidder tilsyneladende i sin egen verden med sine tegninger. Indimellem kommer hun dog med små

kommentarer, der viser, at hun følger helt med i, hvad der foregår. Vejen går således over Martins historiefortællinger. Det er bl.a. i den sammenhæng, at søskendeforholdets forskellighed rummer terapeutisk potentiale og kan understøtte tilknytningsprocessen mellem Caroline og forældrene.

Ifølge Stern kan samspilsoplevelser sammen med en anden internaliseres som det, han kalder en fremkaldt ledsager. Intense affektive tilstande, som reguleres af selvet ved hjælp af en anden, skaber en 'væren sammen med'-oplevelse.

Et vigtigt aspekt ved at arbejde terapeutisk med det narrative selvområde er sammen med Caroline og forældrene at skabe mulighed for "fremkaldte ledsagere". Det vil sige samspilsepisoder, hvor der foregår en deling af affekter, og hvortil der kan knyttes et reparationsarbejde.

Forældrenes affektive afstemning i forbindelse med børnenes historiefortællinger spiller her en afgørende rolle. Hvis Caroline således sammen med forældrene og broderen deltager i eller overhører en dialog om de fortiede erfaringer, samtidig med at hendes angst reguleres til et mere tåleligt niveau, kan hun bedre fremover magte at møde det fortiede i andre sammenhænge. Ved efterhånden at internalisere "de fremkaldte ledsagere" bliver Caroline således bedre i stand til at have med smerten og sorgen at gøre.

Marie Olsen-Kludt, er cand.pæd.psych., ansat i PPR København NØ.

Ellen Krabbe er cand.psych. ansat på Familiecentret Dohms Minde.

Referencer:

Boscolo, L., Cecchin, G., Hoffman, L. og P. Penn (1991): *Systemisk familierapi – Milanometoden*. København, Hans Reitzels Forlag.

Bowlby, J. (1988): *En sikker base. Tilknytningsteoriens kliniske anvendelser*. Frederiksberg, Det lille Forlag.

Johnsen, A. (1997): *Familierapi og psykologi. I: Fokus på familien*, vol. 25, s. 166-172.

Johnsen, A., Sundet, R. og V.W. Torsteinsson (red.) (2002): *Samspil og selvoplevelse*. København, Hans Reitzels Forlag.

Minuchin, S. (1976): *Families and Family Therapy*. Cambridge, Mass., Harvard University Press.

Stern, D.N. (2000): *Spædbarnets interpersonelle verden*. København, Hans Reitzels Forlag.

White, M. og D. Epston (red.) (2000): *Narrativ terapi – en introduktion*. Smedjebacken, Mareld.